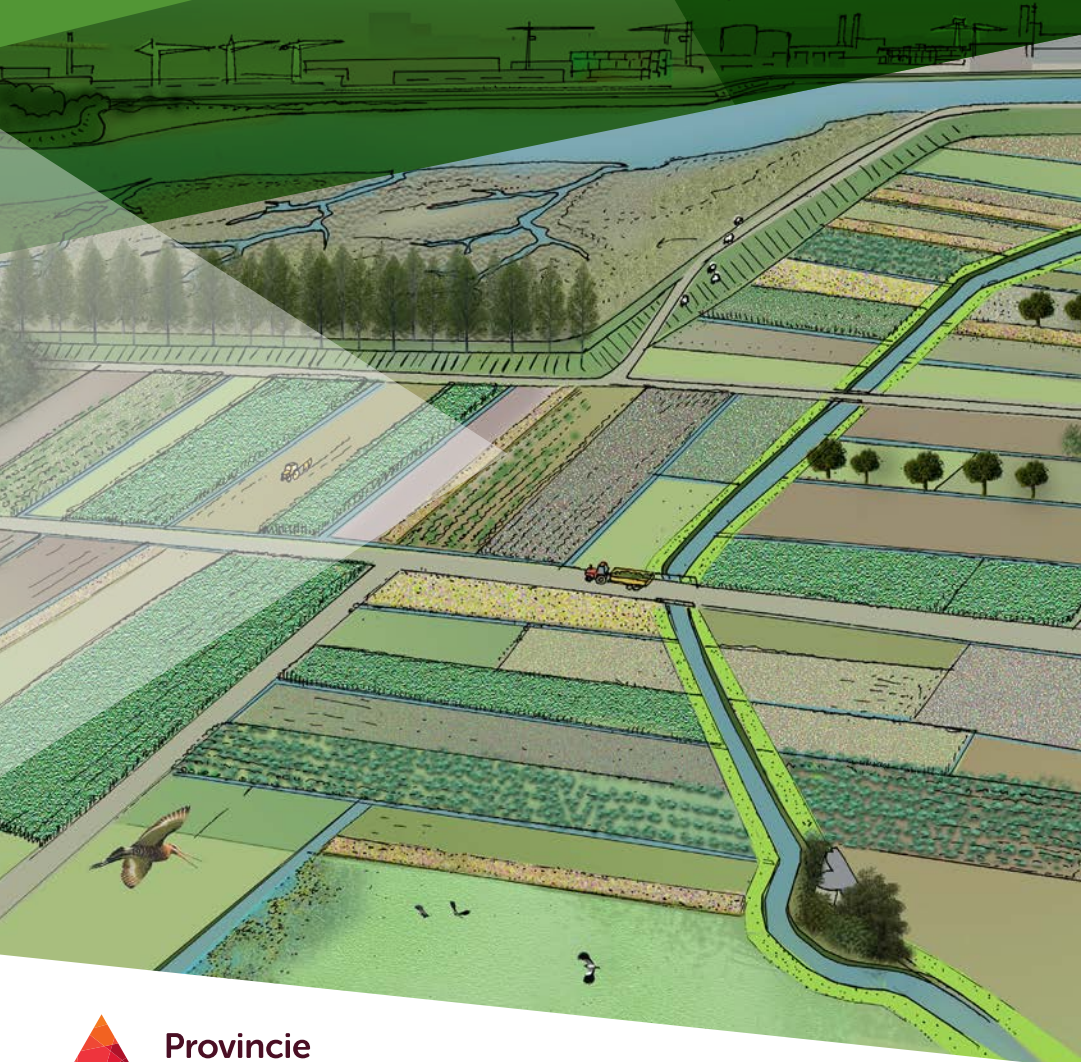


Landschapsbeeld  
biodiversiteit

# Scheldepolders



Provincie  
Antwerpen



# Scheldepolders

Voorwoord	4
Inleiding	6
Situering Scheldepolders	7
Karakterisering landschap	8
Natuur- en landschapsweetjes	9
Landschapsbeeld biodiversiteit	10
Natuur- en landschapsweetjes	12
Uitdagingen voor de toekomst	15
Voorbeeldprojecten	16
Colofon	18

## Voorwoord

Natuur is mooi om naar te kijken, in te wandelen of in te spelen. Natuur biedt ook heel wat diensten aan de maatschappij, van bestuiving tot waterzuivering.

Om voldoende, kwalitatieve natuur te behouden, is permanente aandacht van alle overheden noodzakelijk, zowel mondiaal als lokaal. Er zijn immers verschillende oorzaken waardoor natuur nog dagelijks verdwijnt of verkleint.

Hoog in die lijst van oorzaken staat versnippering van natuur door het bouwen van woningen en bedrijven, aanleggen van wegen, plaatsen van hekken en stuwen, ...

Versnippering zorgt voor het verkleinen van natuurgebieden, het vergroten van de verstoringen in die gebieden en verkleint de mogelijkheden voor planten en dieren om zich doorheen het landschap te verplaatsen. Dat laatste is voor veel dieren essentieel. Denk maar aan de seizoenstrek van padden.

Het vermijden van versnippering en (opnieuw) verbinden van natuurgebied biedt hier oplossingen.



Om dit mogelijk te maken, werden voor de provincie Antwerpen de landschapsbeelden biodiversiteit ontwikkeld. Ze bieden zowel een inspirerend als ecologisch onderbouwd kader van hoe we de natuur in onze provincie wenselijk verbinden.

Het vergroenen van scholen en bedrijven, openbaar groen, een meer ecologisch beheer van tuinen, het aanleggen van poelen, het herstellen van netwerken van bosjes, houtkanten en bomenrijen, ... De landschapsbeelden biodiversiteit zorgen voor een globale visie op het groen-blauw netwerk in onze provincie. We gaan voor concrete resultaten en projecten waaraan diverse actoren kunnen meewerken.

Na het Internationaal Jaar van de Biodiversiteit in 2010, werd 2011–2020 uitgeroepen tot Decennium van de Biodiversiteit. Halfweg het decennium stellen we nu de landschapsbeelden biodiversiteit voor. Ik hoop met de landschapsbeelden een extra 'boost' te kunnen geven aan het realiseren van dit mondiale project.

Werken aan biodiversiteit doen we zichtbaar en onzichtbaar in onze provincie. We doen dit niet alleen, maar samen met heel wat gedreven partners. Bedankt voor al jullie inzet voor méér groen voor méér dieren en planten!

A photograph of Rik Röttger, a man with curly hair and glasses, wearing a light-colored button-down shirt. He is standing with his arms crossed in a natural setting with a lake, trees, and a clear blue sky. The photo is tilted slightly to the right.

Rik Röttger  
Gedeputeerde voor leefmilieu



## Inleiding

Een 'landschapsbeeld biodiversiteit' geeft een inspirerende en ecologisch onderbouwde visie op het groen-blauw netwerk of groene infrastructuur voor een welbepaald gebied van de provincie Antwerpen.

Voor de volledige provincie Antwerpen werden 18 landschapsbeelden biodiversiteit gemaakt. Aan het maken van deze landschapsbeelden biodiversiteit is een uitvoerige landschaps- en soortenanalyse voorafgegaan. De indeling, de naamgeving en de uitwerking van de landschapsbeelden is gebeurd in overleg met een uitgebreide stuurgroep met vertegenwoordigers van onder meer de Vlaamse Overheid, regionale landschappen en bosgroepen.

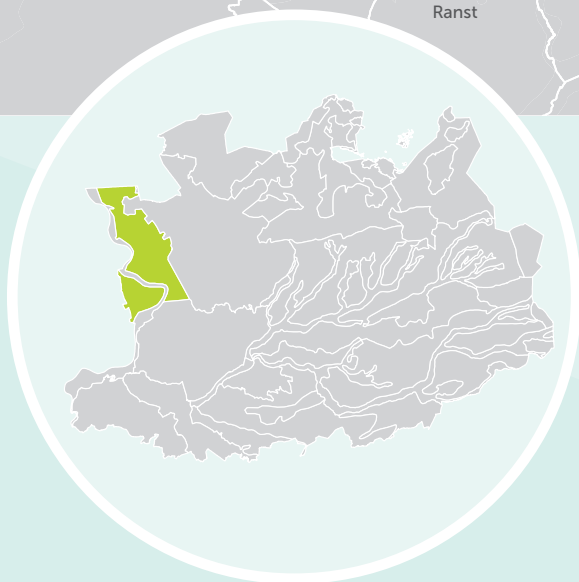
De landschapsbeelden biodiversiteit tonen de gewenste types groene infrastructuur in landschappen waarin mensen wonen en werken. Ook in het landschap buiten de (grote) natuurgebieden liggen er namelijk heel wat kansen om te werken aan groene infrastructuur, denk maar aan particuliere tuinen, wegbermen, waterlopen, landbouwgronden, de speelplaats van een school, een plantsoen in een wijk, de tuin bij een bibliotheek of gemeentehuis, industrieterreinen, een particulier bos,....

Het begeleidend boekje, dat u in handen heeft, bevat niet alleen een uitgebreide lijst maatregelen die genomen kunnen worden, het geeft ook tal van natuur- en landschapsweetjes over de streek, voorbeelden van projecten die de groene infrastructuur in deze streek nu reeds verbeteren,... Het landschapsbeeld biodiversiteit voor deze regio bevindt zich in het midden van dit boekje, zodat het makkelijk uitneembaar is.

Heel wat actoren zijn in dit landschap actief. Door samenwerking tussen deze actoren te stimuleren, willen we komen tot meer samenhang tussen de maatregelen die zij nu reeds nemen om de biodiversiteit te bevorderen.

Heeft u zin om de natuur in uw omgeving een handje te helpen, dan biedt dit boekje u de nodige inspiratie. Mocht u nog vragen hebben, aarzel dan niet om de provincie Antwerpen te contacteren.

## Situering Scheldepolders



## Karakterisering landschap

De Scheldepolders worden gekenmerkt door een afwisselend landschap van open polders, plassen en andere wateroppervlakken (dokken), natte graslanden, moerasen, en bossen en pioniersvegetaties op opgespoten grond.

Het landschap wordt door de Schelde in twee gesplitst: een oostelijk deel en een westelijk deel. Het gedeelte op de linkeroever (stroomafwaarts bekeken) bestaat uit al dan niet recent opgehoogde gronden, enkele polderrestanten en het stedelijk milieu van Antwerpen-Linkeroever. Op de overwegend oudere gronden is een groen landschap ontstaan (complex van Blokkesdijk, Sint-Annabos, Vlietbos, het Rot en Middenvijver). In het westen van Zwijndrecht komt een akker- en graslandgebied voor. Typisch zijn de opgaande bomenrijen (hoofdzakelijk populier).

Praktisch het gehele voormalige poldergebied op de rechteroever wordt ingenomen door dokken en industrie op opgehoogde terreinen en het stedelijk milieu van de stad Antwerpen. Op de restanten van de polders komen grootschalige akkers voor.

Dijken vormen een kenmerkend element binnen het landschap en kunnen zowel een houtige als grazige vegetatie hebben.

Naast de Schelde heeft ook de militaire geschiedenis van Antwerpen een grote invloed gehad in deze streek. De forten van Stabroek, St.-Marie en Zwijndrecht behoren tot de oude verdedigingsgordel rond Antwerpen.





## Natuur- en landschapsoetjes

### Natuurrijk industriegebied

Een groot deel van de Scheldepolders wordt ingenomen door industrie. Maar ook hier krijgt de natuur volop kansen. Binnen het industriegebied liggen enkele belangrijke natuurkernen zoals de Kuifeend, de Bospolder of de Grote Kreek.

Maar ook de dijken, bermen, braakliggende gronden,... in het industriegebied zelf herbergen heel wat natuur! Sommige vogelsoorten komen in het industriegebied rusten en slapen, maar maken van de nabijgelegen poldergronden gebruik om voedsel te zoeken.



### Kievit

#### Leefgebied

Open landschappen met grasland, hooiweiden, natte gebieden,... De vegetatie mag niet te dicht zijn. Het nest wordt gemaakt in een ondiep kuiltje in gebieden met kort gras of op akkerland, maar hierbij dient er steeds grasland in de buurt te zijn. De kuikens hebben namelijk graslanden nodig om voedsel te zoeken.

#### Bijzonderheden

Komt er een vos of andere rover in de buurt, dan lokt de kievit de aanvaller weg van het nest door een gebroken vleugel te veinzen.

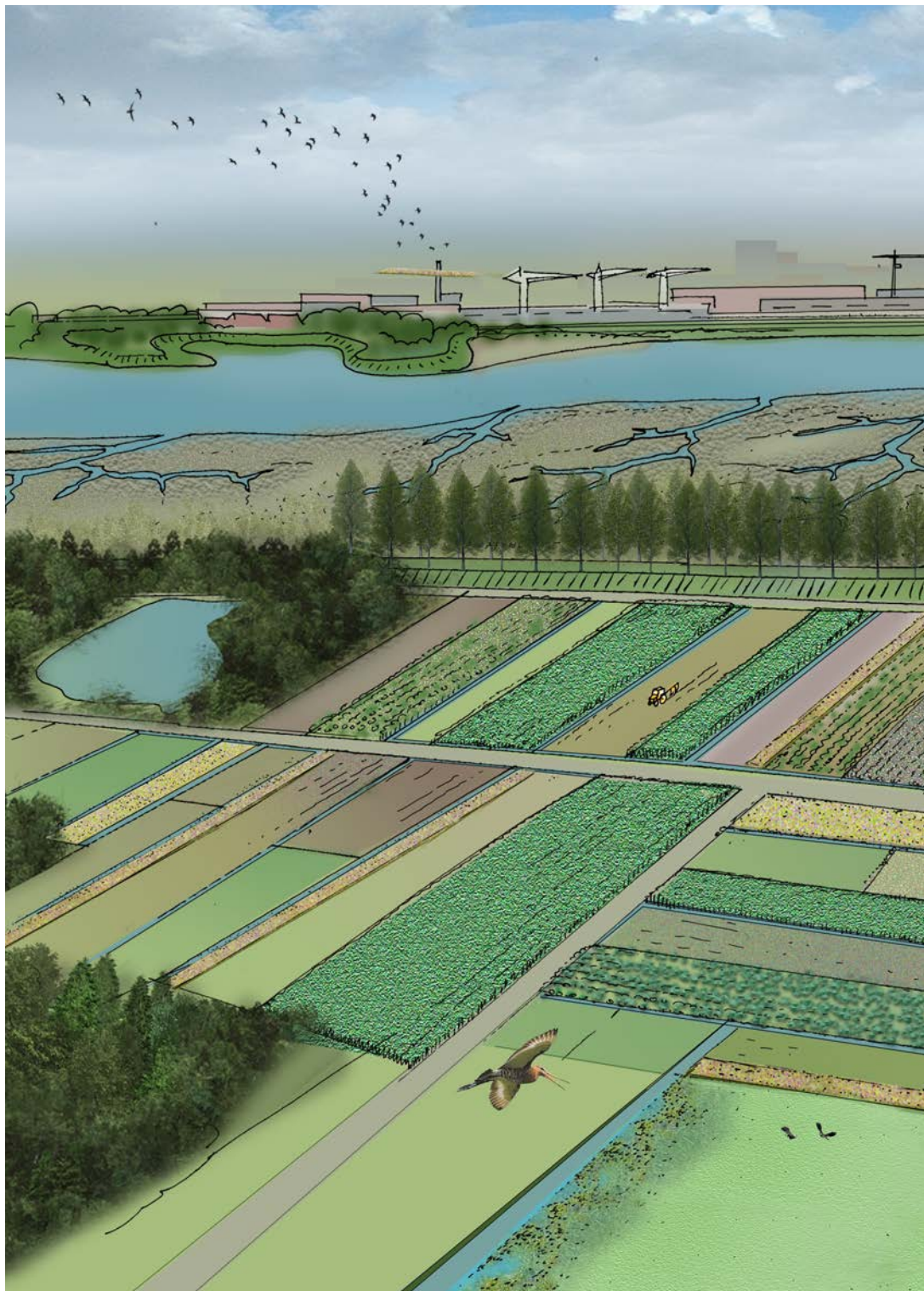


### Gewone dwergvleermuis

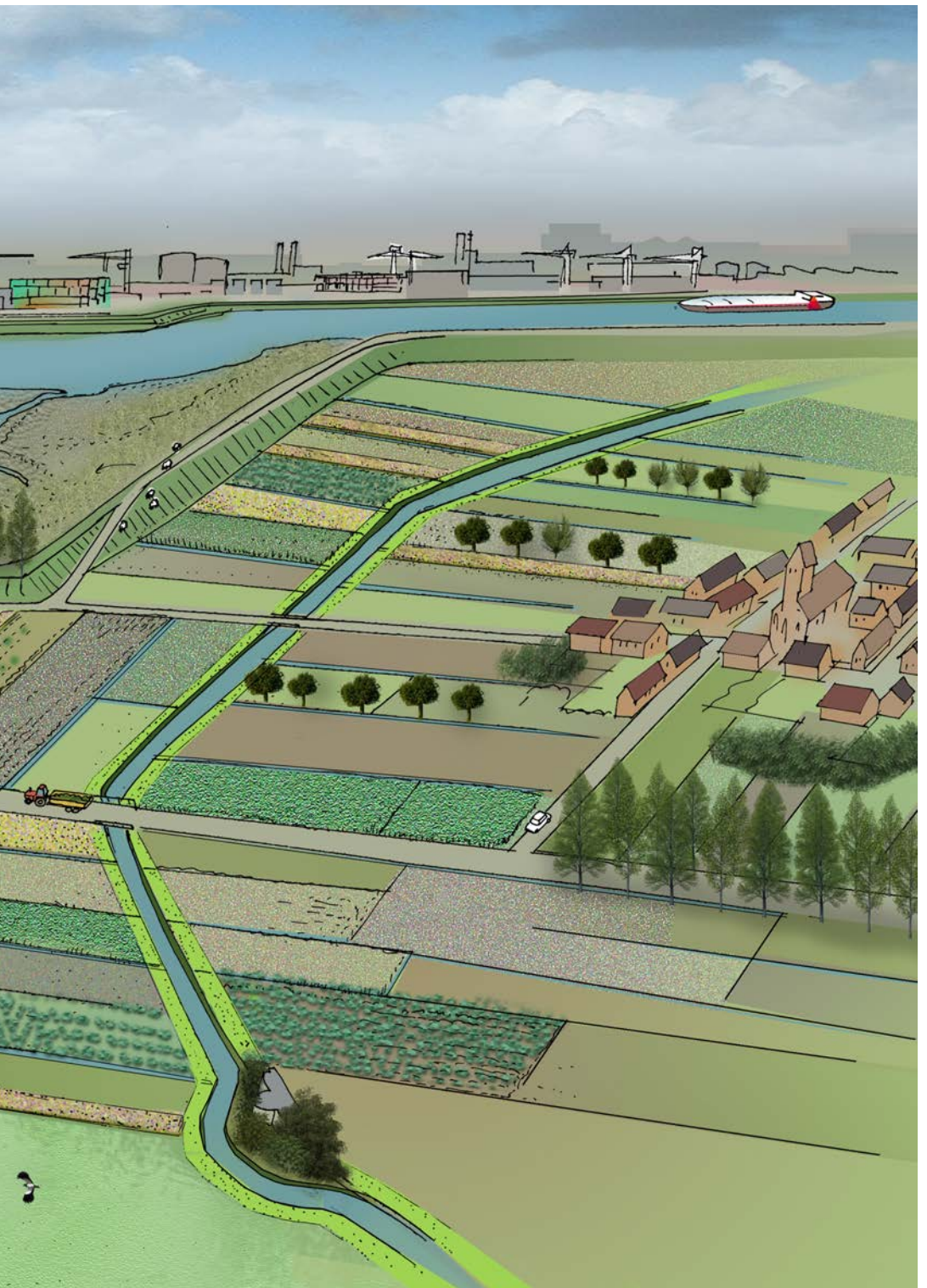
#### Houdt van

Kleine insecten zoals muggen en motten. Ze kunnen er wel 300 per nacht vangen! Ze vangen deze insecten boven waterpartijen, tuinen, langs bosranden of bomenrijen, rond straatverlichting,... Bomenrijen, dreven, houtkanten, waterlopen,... zijn ook belangrijk als verbindende elementen tussen verblijfplaatsen en jachtgebieden.









## Natuur- en landschapssweetjes

### Forten

In de Scheldepolders komen een aantal forten voor, zoals het Fort Sint-Marie, het Fort van Kruikebeke en het Fort van Zwijndrecht. Ze werden gebouwd ter verdediging van de stad Antwerpen.



Forten zijn belangrijk voor vleermuizen: vaak komen ze jagen boven de waterpartijen die het fort omringen. Veel vleermuizen gebruiken forten ook om te overwinteren. Het kalkrijke beton blijkt bovendien erg waardevol te zijn voor mossen, varens en zaadplanten.



### Rugstreepdad

#### Leefgebied

Droge, zandige bodems die snel opwarmen met een combinatie van onbegroeide plekken en plekken met ijle vegetatie. Om zich voort te planten heeft hij liefst ondiepe, zonbeschenen plassen, met zo min mogelijk begroeiing in en rond de plas. Vaak zijn dit tijdelijke plassen. Je vindt deze provinciale prioritaire soort voornamelijk in duin- en heidegebieden en in de buurt van stuifzandheuvelds. Je ziet hem ook in verlaten klei- en zandgroeves, op kleigronden langs de grote rivieren en op opgespoten haven- of industrieterreinen.

### Dijken, sloten en beken

Dijken vormen een typisch landschapselement in de Scheldepolders. Met de bouw van de dijken werd waarschijnlijk in de 10de – 11de eeuw gestart. Enerzijds om de vruchtbare grond te kunnen bewerken en anderzijds als bescherming tegen overstromingen. Hierdoor verdween echter ook de invloed van de rivier op de poldergronden.

Er zijn twee soorten dijken: dijken langs de Schelde en 'binnendijken' in het landinwaarts gebied. Op dijken met een kalkrijke, zandige ondergrond kunnen kalkminnende planten voorkomen.

De aanwezige sloten en beken voeren helder water en hebben een verbindende functie in het gebied. Op de oevers en op de ruige hoekjes die langs de sloten voorkomen, vinden typische plantensoorten van poldergraslanden een ideale plek om te groeien. Beken die hier van nature stroomden, werden veelal rechtgetrokken.





## Bruine korenbout

### Leefgebied

Langs traag stromend water, oude, afgesloten rivierarmen en kreken en in kleigroeven. Deze provinciale prioritaire soort heeft nood aan een goede oevervegetatie met onder meer riet.

### Bijzonderheden

De bruine korenbout heeft vaak donkere vlekjes of streepjes aan de tip van de vleugels.

## Linkeroever

De polders die oorspronkelijk aanwezig waren in het linkeroevergebied, werden opgespoten met een meters dikke zandlaag. Zo ontstonden kalkrijke zandbodems met zoutinvloeden. Het afwisselende landschap met polders, plassen, moerasjes en pioniersbegroeiing trekt heel wat vogelsoorten aan, zoals visdief, plevieren en andere steltlopers. In Blokkersdijk broeden er jaarlijks bijna 50 vogelsoorten. Het gebied is dan ook beschermd onder de Europese Vogelrichtlijn.

In Zwijndrecht komen 'bolle akkers' voor. Dit zou zorgen voor een betere ontwatering en vruchtbaarder landbouwgronden.

## Graspieper

### Leefgebied

Open grasland met extensief beheer, liefst op vochtige tot natte bodems. Het nest wordt in de vegetatie verstopt.

### Heeft nood aan

Extensief beheerde graslanden en aanleg van perceelsranden en brede, grazige en kruidenrijke bermen. Ook het behouden van het open landschap en het vermijden van verdroging is belangrijk.



## Bossen

Naast het open landschap van de polders, komen er ook bossen in het gebied voor. Zo is er het Sint-Annabos in Antwerpen, een aangeplant populierenbos. Het Vlietbos, op de grens tussen Antwerpen-Linkeroever en Zwijndrecht, is een spontaan ontwikkeld berken- en wilgenbos, met open, grazige delen. Het Reigersbos in Berendrecht is een eikenbos, dat omringd wordt door voedselrijke weilanden met bomenrijen, sloten en plassen. In het Reigersbos broedde vroeger één van de belangrijkste reigerkolonies van België!





## Uitdagingen voor de toekomst

We bekeken welke maatregelen we kunnen nemen om te komen tot een beter netwerk van groene infrastructuur en baseerden ons hiervoor op de kenmerken van het landschap en de soorten die er voorkomen. Sommige van deze maatregelen zijn makkelijk te realiseren, andere zullen meer inspanning vragen.

Naast onderstaande maatregelen zijn ook volgende aspecten belangrijk: het ecologisch beheren van tuinen, openbaar groen en bedrijventerreinen en het doordacht verwijderen van invasieve plantenexoten.

### **open landbouwgebied**

- aanleg van grasbufferstroken, kruidenstroken, fauna-akkers

### **ontginningsputten, moerassen**

- inrichting van de oever onder flauw talud
- lokaal steil maken van de oever
- kap van opslag van struweel

### **vochtige tot natte bossen en struwelen/bosranden/droge bossen en struwelen**

- ecologisch beheer van struwelen (hakhout- of middelhoutbeheer)
- ontwikkelen van open plekken
- ontwikkelen en beheren van bosranden
- uitvoeren van een natuurgericht bosbeheer
- behouden van ecologisch waardevolle bomen en dood hout

### **halfopen landbouwgebied**

- behoud en herstel kleine landschapselementen (houtkanten en (knot) bomenrijen)

### **vochtige tot natte graslanden**

- ontwikkelen plas-drassituaties langs sloten
- herstel van vochtige tot natte graslanden (door plaggen)
- extensief beheren van graslanden met waar mogelijk mozaïekbeheer
- lokaal verhogen waterpeil
- lokale afplaggingen om de zoute invloed t.h.v. het maaiveld te verhogen (zilte vegetaties)

### **pioniersvegetaties**

- beheer en behoud pioniersvegetaties, o.m. door de aanleg van depressies



## Voorbeeldprojecten

Met de landschapsbeelden biodiversiteit willen we komen tot een functioneel netwerk van groene infrastructuur. Talrijke partners zetten zich reeds in voor het vergroenen van het landschap. Denk maar aan een gemeente die de bermen ecologisch beheert, een wildbeheereenheid die een fauna-akker aanlegt of een landbouwer die een haag aanplant als perceelsscheiding.

Ook in deze regio worden reeds heel wat initiatieven genomen. Teveel om een volledige lijst te kunnen geven. We geven graag enkele voorbeelden!

Landbouwers kunnen bij de Vlaamse Landmaatschappij vrijwillig een **beheerovereenkomst** afsluiten. In de Scheldepolders werden op deze manier onder meer perceelsranden langs waterlopen aangelegd.

Regionaal Landschap de Voorkempen en Bosgroep Antwerpen Noord zetten samen met de eigenaar hun schouders onder het Reigersbos. **Amerikaanse vogelkers werd verwijderd, een populierenbestand werd gekapt en vervangen door eiken en elzen, er werd een nieuwe dreef aangeplant en er werden eiken geknot.** Samen zoeken ze ook een oplossing voor de veranderde waterhuishouding in het gebied.



Voor de haven van Antwerpen werd een

**soortbeschermingsprogramma**

opgesteld. Hierin staan concrete maatregelen om beschermde dier- en plantensoorten te beschermen en vooruit te helpen. Er zijn 14 'paraplusoorten', zoals blauwborst, moeraswespenorchis, rugstreepad en meervleermuis. De voorgestelde maatregelen zullen echter ook veel meeliftende soorten bevoordelen. Het Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen heeft alvast een overeenkomst afgesloten om gebiedsgerichte soortenbehoudsmaatregelen te nemen voor in totaal 90 beschermde soorten.

De gemeente Zwijndrecht geeft een toelage voor de **aanleg van een geveltuintje**. Geveltuintjes worden aangelegd door één of meerdere stoeptegels te verwijderen en daar groen aan te planten. Ze kunnen een groene stapsteen vormen in een stedelijke omgeving. Let op: er moet wel een vrije doorgang op het voetpad zijn!

## Colofon

Landschapsbeeld biodiversiteit, Scheldepolders, is een uitgave van de deputatie van de provincieraad van Antwerpen:

Cathy Berx, gouverneur-voorzitter  
Luk Lemmens  
Ludwig Caluwé  
Inga Verhaert  
Bruno Peeters  
Peter Bellens  
Rik Röttger

### Verantwoordelijke uitgever

Dirk Vandebussche  
Koningin Elisabethlei 22  
2018 Antwerpen

### Teksten en redactie

Provincie Antwerpen

### Vormgeving

Bart Rylant – Studio Hert

### Referentie (na schriftelijke toestemming)

Landschapsbeeld biodiversiteit, Scheldepolders, uitgave van de deputatie van de provincie Antwerpen, editie 2015, pagina(s) waarnaar u verwijst.

### Eerste druk

juni 2015

### Wettelijk depotnummer

D/2015/0180/33

### Beeldmateriaal

*([b]oven, [m]idden, [o]nder)*

Jan Cortens (p 13 [b])  
Yves Coussement (p 5)  
Marc De Clerck (p 12 [m])  
Provincie Antwerpen (p 4, p 16)  
Provincie Antwerpen - VILDA -  
Yves Adams (p 8, p 9 [b], p 12 [b])  
Regionaal Landschap  
de Voorkempen (p 12 [o])  
Kobe Van Looveren (p 14)  
Glenn Vermeersch (p 13 [m], p 17)  
VILDA – Yves Adams (p 9 [m], p 9 [o])

Bruine korenbout, gewone dwergvleermuis en rugstreepad zijn provinciale prioritaire soorten. Meer info op [www.provincieantwerpen.be](http://www.provincieantwerpen.be), zoeken op 'provinciale prioritaire soorten'.

ARCADIS - Wilfried Jansen  
of Lorkeers (p 1, p 10)

### Bronnen

Opstellen van ecoprofielen voor diverse regio's in de provincie Antwerpen (2013) – Grontmij Belgium NV, in opdracht van Provincie Antwerpen  
Dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid (2010): Provinciale Prioritaire Soorten Provincie Antwerpen.  
Provincie Antwerpen  
Provinciaal Instituut voor Hygiëne (2004): Provinciaal natuurontwikkelingsplan, naar een natuurlijk geheel.  
Provincie Antwerpen





**DIENT DUURZAAM MILIEU- en NATUURBELEID**  
**Departement Leefmilieu**

Koningin Elisabethlei 22, 2018 Antwerpen

T 03 240 57 19 - leefmilieu@provincieantwerpen.be

[www.provincieantwerpen.be](http://www.provincieantwerpen.be)

